

Сидорчук Н.Г. Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 78-81.

УДК 37.014.5 : 378.4 (477 :4)

*Н.Г. Сидорчук,
д.пед.н., професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет ім. І. Франка)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ЯК СКЛАДНИХ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИХ ФЕНОМЕНІВ

В статтє на основє суцностной характеристики понятій «компетенція» и «компетентность» актуалізован впрос их соотношения, представлено их сравнительную характеристику як сложных психолого-педагогических феноменов.

Ключевыє слова. *Компетенція, компетентность.*

On the basis of the essential characteristics of the concepts of «competence» and «competency» actualized the question of their relations presented their comparative characteristics Yak complex psycho-pedagogical phenomena.

Keywords. *Competence, competence.*

В умовах ринкової економіки, яка вимагає швидкого входження молодого спеціаліста в професію, віддають перевагу не тільки високому рівню професійної кваліфікації фахівця, але й певним *професійно значущим якостям особистості*, що підвищують рівень його соціальної успішності, конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Теоретичні висновки останніх десятиріч засвідчують, що підґрунтям для забезпечення нової парадигми професійної підготовки фахівців є *компетентнісний підхід*. Значну увагу вивченню актуалізованої проблеми у ході підготовки фахівця в останні роки було приділено В.І. Байденко, А.А. Вербицьким, І.О. Зимньою, І.Ф. Ісаєвим, Д.А. Івановим, А.Г. Кириловим, Н.А. Селезньовою, Ю.Г. Татуром, В.Д. Шадриковим та ін.

Змістова інтерпретація компетентнісного підходу потребує характеристики певного понятійного простору, який включає поняття «компетенція» та «компетентність». У статті на основі їх сутнісної характеристики з урахуванням процесів модернізації європейської системи освіти, актуалізуємо питання про їх співвідношення та чітке розведення.

Так, уже в 1884 р. у роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві», що вийшла у цей час вперше у Лондоні, подається розгорнуте визначення поняття «*компетентності*» як такого явища, що складається з

великої кількості компонентів, більшість з яких відносно незалежні один від одного; одна частина з них належить до когнітивної сфери, інша – до емоційної; вони можуть замінювати один одного у якості складових ефективно поведінки [1, с. 27-41].

Як зазначає В.М. Соф'їна, фактично й до теперішнього часу в європейському освітньому співтоваристві відсутнє єдине чітке і однозначне тлумачення поняття «компетентність» стосовно його використання для опису бажаного образу (професійно-кваліфікаційної моделі) випускника того чи іншого рівня освіти. Узагальнюючи стан проблеми у світовій зарубіжній практиці, автор називає наступні підходи до розуміння компетентності: північноамериканці, як правило, компетентність співвідносять з базовими характеристиками людини, які обумовлюють її видатні успіхи у певних видах діяльності; у континентальній Європі компетентність частіше пов'язують із здібностями, особистісними рисами і набутими знаннями; у Великобританії переважає думка про те, що компетентність повинна визначатися як відповідність результатів діяльності індивіда сформованим стандартам [2, с. 18].

З інших позицій подають характеристику зазначених понять на пострадянському просторі. Так, у психолого-педагогічних джерелах поняття «компетентність» стоїть поряд з певним видом діяльності і означає, відповідно до словника С.І. Ожегова, «обізнаність, авторитетність у певній галузі», а «компетенція» – коло повноважень, прав певної особи, органу; коло питань, справ, що знаходяться у чийсь повноваженні» [3, с. 152]. За такої інтерпретації, на вітчизняному ґрунті компетентність виступає як *якість, характеристика особистості*, що дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати, висловлювати судження у певній галузі. Основою цієї якості виступають знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Тим самим підкреслюється збірний, інтегративний характер поняття компетентність.

Разом з тим, у педагогічній науці у тлумаченні зазначених понять існує певна термінологічна невизначеність: опис їх змісту має умовний характер та відрізняється обсягом, складом, семантичною та логічною структурою. Для зняття протиріччя виділяють два напрями вивчення актуалізованої проблеми – синонімізуючий та диференціюючий зазначені категорії. Представники *першого напрямку* (В.А. Болотов, В.С. Ледньов, М.В. Рижаків, В.В. Серіков та ін) їх ототожнюють, акцентуючи увагу на практичній спрямованості компетенцій. Прихильники *другого напрямку* (І.О. Зимня, О.М. Мутовська, А.В. Хуторської, С.Є. Шишов та ін.), теоретичні напрацювання яких визначаємо ключовими у межах експериментальної роботи, принципово їх розводять, позиціонуючи компетентність як первинну категорію.

Аналізуючи запропоновані цілим рядом авторів тлумачення компетентності, І.О. Зимня, наприклад, зазначає, що компетенції – це певні внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей та ставлень, які й проявляються у компетентностях людини як актуальних, діяльнісних проявах

(сукупність знань та правила їх використання) [4; 5, с. 18-27; 6, с. 21-26; 7, с. 13-19]. Компетентність автор розглядає як знання, на базі яких людина може використовувати компетенції (актуальний прояв компетенцій), як інтелектуально й особистісно-обумовлений досвід соціально-професійної діяльності людини [5, с. 18-27].

А.В. Хуторської поняття компетенції визначає як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, засоби діяльності), які задаються відносно певного кола предметів і процесів та є необхідними для якісної продуктивної діяльності відносно них; певну необхідну для якісної продуктивної діяльності в певній сфері соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки того, хто навчається.

Компетентність, на думку дослідника, – володіння людиною відповідною компетенцією, сукупність особистісних якостей того, хто навчається, обумовлених досвідом його діяльності в певній соціально та особистісно-значущій сфері, включаючи її особистісне ставлення до предмету діяльності. Автор підкреслює необхідність розведення зазначених понять, наголошуючи, що компетенцією є заздалегідь задана вимога (норма) до освітньої підготовки людини, а компетентністю – уже сформована її особистісна якість (сукупність якостей) та мінімальний досвід відносно діяльності у певній сфері [8, с. 110].

Е.Ф. Зеєр під компетентністю розуміє змістові узагальнення теоретичних та емпіричних знань, що представлені у формі понять, принципів, змістоутворюючих положень, а під компетенціями – узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності; здібності людини реалізовувати на практиці свою компетентність. Ядром компетенції є діяльнісні здібності – сукупність способів дій, тобто сутність компетенцій визначає операційно-технологічний компонент. Оскільки реалізація компетенцій відбувається у процесі виконання різних видів діяльності для розв'язання теоретичних та практичних задач, то у структуру компетенцій окрім діяльнісних знань, умінь та навичок входять також мотиваційна та емоційно-вольова сфери [9, с. 14; 10].

М.М. Боритко визначає компетенцію як створену заздалегідь вимогу до навчальної підготовки того, хто навчається, як характеристику його професійної ролі, а компетентність – як сукупність відповідностей цій вимозі, ступінь засвоєння компетенції, як особистісну характеристику людини [11].

За В.Н. Соф'їною, компетентність – інтегративна, системна, особистісна характеристика. Компетенції ж є складовими загальної компетентності та проявляються у формі загальних способів дій, у компетентностях людини розглядаються як внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей та відношень), так і особистісні якості, що формуються, а також інтелектуально та особистісно-обумовлені соціально-професійні характеристики людини [12, с. 54-69].

Як зазначають А.К. Маркова, Д.А. Махотін, Ю.Ф. Фролов та ін., у якості поняття, пов'язаного зі змістом галузі майбутньої професійної діяльності виступає компетенція; у якості категорії, що дозволяє інтегрувати результат

освіти у сукупності когнітивних, мотиваційно-ціннісних та соціальних складових, – компетентність [13, с. 82-88; 14, с. 34-41].

Д.В. Пузанков, І.Б. Федоров, В.Д. Шадриков узагальнюють матеріал щодо визначення понять «компетенція» та «компетентність». Компетентність автори тлумачать як володіння певними знаннями, навичками, життєвим досвідом, що дозволяють робити висновки про щось, виконувати або розв'язувати певні завдання. Особливою характеристикою «компетентності» є розгляд її як *актуальних якостей особистості* або прихованих психічних новоутворень, у той же час як компетенції є системними новоутвореннями зазначених якостей особистості.

Коли йдеться про компетентність як наслідок оволодіння знаннями, навичками, досвідом, зазначають автори, увага акцентується на тому, якими мають бути ці знання, навички, досвід. Якщо розглядати компетенції як особистісні новоутворення, першочерговими стають питання структури зазначених новоутворень, змістова характеристика їх складових, зв'язків між зазначеними компонентами [15, с. 3-12].

Часто компетенцію розглядають як вимогу до потенційних досягнень, компетентність як власне досягнення, які відповідають поставленим вимогам, міру освоєння компетенції. У такому сенсі зазначені поняття взаємообумовлюють та взаємодоповнюють одне одне: компетентна людина, що не володіє повноваженнями (компетенцією), не може повною мірою і в соціально-значущих аспектах її реалізувати. Підтвердження знаходимо у А.С. Белкіна, який характеризує компетенції як сукупність того, що людина має в своєму розпорядженні, а компетентність – як сукупність того, чим вона володіє [16].

Узагальнюючи думки дослідників з питання специфіки термінів компетентність/компетенція, підкреслимо їх інтегральний характер відносно «знань», «умінь» та «навичок» (не протилежний їм, а такий, що включає в себе весь їх конструктивний зміст), оскільки поняття компетенції характеризують через знання, вміння, навички, а також особистісні якості (ініціативність, цілеспрямованість, здатність до цілепокладання, відповідальність, толерантність тощо), соціальну адаптацію (вміння працювати в команді і поза нею), критичне мислення, а також досвід діяльності в обраній сфері. Лише в сукупності ці компоненти формують поведінкові моделі, а відповідно компетентність людини у вирішенні поставлених перед нею завдань.

У цілому ж можна стверджувати, що компетентність у західній культурі розглядається як неklasичний феномен, що вкорінений у суспільну освітню практику та відображає існуючий баланс інтересів суспільства (меншою мірою, держави), освітніх інститутів, роботодавців, а також споживачів послуг. Поняття компетентності та компетенції на пострадянському просторі трактуються класичним чином, як ідеальні сутності, що підлягають поясненню і осмисленню. У такій інтерпретації компетентність визначають складною характеристикою особистості, а компетенцію – її складовим елементом.

Література:

1. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие, реализация / Дж. Равен. – М.:Когито-Центр, 2002. – 400 с.
2. Софьина В.Н. Акмеологический подход к развитию профессиональной компетентности специалистов инженерного профиля: [монография] / В.Н. Софьина, В.А. Полянин. – Ковров: КГТА, 2008. – 220 с.
3. Софьина В.Н. Акмеологический подход к развитию профессиональной компетентности специалистов инженерного профиля: [монография] / В.Н. Софьина, В.А. Полянин. – Ковров: КГТА, 2008. – 220 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. Зимняя // Дайджест школа-парк. – 2009. – №4. – С. 18-27.
6. Зимняя И.А. Компетентностный подход: каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методический аспект) / И.А. Зимняя // Высшее образование. – 2006. – №8. – С. 21-26.
7. Зимняя И.А. Компетентность человека – новое качество результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 13-19.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика: [учебное пособие]. – [2-е изд., переработанное] / А.В. Хуторской. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с: ил.
9. Зеер Э.Ф. Психолого-педагогические конструкты качества профессионального образования / Э.Ф. Зеер // Образование и наука. – 2002. – № 2. – С. 14.
10. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: [учебн. пособ. для вузов] / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э. Сыманюк. – М.: МПСИ, 2005. – 216 с.
11. Борытко Н.М. Профессионально-педагогическая компетентность педагога / Н.М. Борытко // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 30 сентября [Электронный ресурс] / С. Eidos.ru. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-10.htm>
12. Кузьмина Н.В. Акмеологическая концепция развития профессиональной компетентности в вузе: [монография] / Н.В. Кузьмина, В.Н. Софьина. – СПб: Изд-во НУ «Центр стратегических исследований», 2012. – 200 с.
13. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С. 82-88.
14. Фролов Ю.Ф., Махотин Д.А. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю.Ф. Фролов Д.А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – №8. – С. 34-41.

15. Пузанков Д.В. Двухступенчатая система подготовки специалистов / Д.В. Пузанков, И.Б. Федоров, В.Д. Шадриков // Высшее образование в России. – 2004 . – N2. – С. 3-12.

16. Белкин А.С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство. / А.С. Белкин. – Челябинск: ОАО «Южно-Урал. кн. из-во», 2004. – 176 с.